

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראל זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

שופטים תשע"ו

פרשת שבוע

מהו משפט צדק?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

כמנהגנו בפרשת שופטים, גם השנה נעסוק בנושא הקשור לעבודת רשת בתי הדין "ארץ חמדה-גזית", המשרתת את כלל הציבור בכל רחבי הארץ. כדאי לעיין בארכיון של 'חמדת ימים' על פרשת שופטים ולמצוא שם חומר רב בנושא.

פרשתנו פותחת בציווי:

"שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שַׁעֲרֵיךָ אֲשֶׁר יִקְרָא אֶלֶיךָ נֹתֵן לָךְ לְשֹׁבְטֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֶת הַעֵם מִשְׁפַּט צְדָק: לֹא תִטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תִכְיֹר פָּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶר עֵינֵי חֲכָמִים וְיִסְלֹף דְבָרֵי צְדִיקִים" (דברים פרק ט"ז יח-יט).

התורה מפרטת מה אסור לדיין ולמנהיג ציבור לעשות. - לקחת שוחד. התורה (בפסוקים אלה) איננה מגדירה כיצד עושים משפט צדק. נלמד היום הלכה אחת מתוך שולחן ערוך חושן משפט שמלמדת אותנו כיצד לעשות משפט צדק. בתלמוד הירושלמי מצינו: "אמר רבי סימון צריך הדיין לשנות טענותיהן שנאמר [מלכים א' ג' כג] ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי ובנד המת..." (מסכת סנהדרין פרק ג ה"ח).

אם כך ההלכה שהדיין צריך לחזור שוב על טענות הצדדים, מקורה בפסוקים מספר מלכים העוסקים במשפט שלמה. המימרא הובאה גם על ידי המחבר: "צריך הדיין לשמוע דברי הבעלי דינים ולשנות אותם, שנאמר: ויאמר המלך זאת אומרת בני החי..." (שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן יז סעיף ז).

צריך לשים לב כי המחבר הוסיף על דברי רבי סימון את המילה "לשמוע..ולשנות...". יתכן וכוונתו לחדש כי מקור ההלכה איננו בכתוב, בספר מלכים, שהרי אין למדים הלכה מנביא, אלא מדברי התורה בפרשת דברים: "וְיִאָצְוֶה אֶת שֹׁפְטֶיכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר שִׁמְעוּ בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפֹטֶתֶם צְדָק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּר" (דברים א' טז).

הסמ"ע במקום (ס"ק טו), הביא שני טעמים להלכה זו: "א. וסברא היא, כדי שיהא נוח דעת בעלי דין ולא יעלה על לבם שמא הדיינים ישאו ויתנו בדין ולא הבינו טענתן. ב. ועוד, שמא באמת הדיינים לא עמדו היטב על דברי טענותן, ובשנותן לפני הבעלי דין יעוררו אותן לומר כה וכה היו טענותיהם".

ההסבר הראשון הוא פסיכולוגי ולפיו המטרה היא להגביר את האמון בדיינים. ההסבר השני הוא טכני והמטרה היא למנוע טעויות (עיינו גם בב"ח ובפת"ש שם).

ננסה להסביר הלכה זו, בדרך שלישית, תוך התבססות על הניסיון הרב שרכשנו ברשת בתי הדין "ארץ חמדה גזית". מהר מאוד למדנו, כי אחת הבעיות הקשות שבגללן אנשים נאלצים להגיע לבית הדין כדי לפתור את בעיותיהם, היא בעיית ההקשבה. כיוון שלא הקשיבו אחד לשני, כל אחד מן הצדדים בטוח שכל הצדק עמו ולכן לא יצליחו לעולם לפתור את הבעיה בכוחות עצמם. הרגשות השליליים שהתפתחו כתוצאה מן הסכסוך, לא אפשרו הקשבה הדדית. המחיר לאי הקשבה זו הוא יקר מאוד מהרבה בחינות.

ההזדמנות הראשונה של שני הצדדים להקשיב האחד לשני, נוצרת כאשר הדיין חוזר על טענות הצדדים בפני שניהם. כדי שהדיין יוכל לבצע מטלה זו, עליו קודם כל לתת דוגמא אישית ולשמוע-להקשיב לכל אחד מהם - שִׁמְעוּ בֵּין אֲחֵיכֶם. כך הוא יכול עבור לשלב הבא של - וּשְׁפֹטֶתֶם צְדָק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּר.

בימים אלה, שבהם אנו שומעים את קול השופר מדי בוקר, נטעורר ונהיה יותר רגישים לצורך לשמע להקשיב אחד לשני וממילא האמת והשלום ישררו יותר ביננו.

לעיין ר' אליהו כרמל ז"ל נלביע חי באייר תשע"ו	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד	לעיין רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל	לעיין ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לעיין מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלביע י' בתמוז תשע"ד	לעיין הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט
---	--	---	--	--	---

לעיין יחזקאל צדיק ז"ל, נלביע י"א באייר תשע"ו

מש 'ארץ חמדה' אבלה על מותו של חברנו האהוב הרב ראובן אברמן ז"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' איש תורת אמת שגורה בפיו, מחנך דגול ואיש המעלה מכל הבחינות.

לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת היידי

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5379626 פקס: 02-5371485

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי

לרשום נכס או הלוואה על שם אדם אחר

הרב עקיבא כהנא

במקרים רבים בגלל רצון לנסות להעלים מס (מה שאסור על פי ההלכה והחוק), או מתוך נסיון שלא לפגוע בזכויות סוציאליות המוקנות לאנשים עם נתונים מסוימים (מה שלא הופך את המעשה למותר), אנשים מבצעים עסקאות רכישה על שם מישהו אחר (איש קש), במקרים אלו קיים גם סיכון שהמוכר יתעלם מהרוכש האמיתי וייתחס רק לרוכש הפיקטיבי.

ננסה לברר את עמדת ההלכה במקרה שכזה:

השבת נלמד במסגרת הדף היומי את הגמרא בבבא קמא (קב ע"ב) שבה מצינו את המקרה הבא: אדם לקח שדה מחברו, כדי להרתיע מערערים פוטנציאלים, הוא אמר למוכר שיכתוב את השטר על שם ריש גלותא. כדי שבפועל המכירה תתבצע למשלם הכסף = הקונה, הוא ביקש מהמוכר לכתוב לו שטר נוסף. מסקנת הסוגיא היא שכופים את המוכר לכתוב לו שטר אחר, רק אם הקונה התנה מראש שלאחר המכירה בשטר הראשון המוכר יכתוב שטר גם עבורו. (נציין כי מדובר בזמן שליהודים בבבל, תחת שלטון הפרתים הייתה אוטונומיה מסויימת, ריש גלותא שהיה מצאצאי בית דוד היה ראש השלטון היהודי שקיבל סמכויות נרחבות מהשלטון המרכזי ואנשים פחדו ממנו).

בסוגיא (שם) מצינו עוד שריש גלותא יכול להתנגד לכתובת השטר השני, ולטעון שהוא מוותר על ה'כבוד' שבהפיכתו לאדם מטיל אימה, ומוותר גם על הזלזול בכך שהופכים אותו לסוחר קרקעות.

רשב"א (קב ע"ב ד"ה ולענין דינא) מציין שחייבים להיות עדים שהקונה האמיתי הוא הקונה, ולא ריש גלותא, אחרת יוכל ריש גלותא לטעון שהקרקע שלו.

כלומר, במידה וריש גלותא יטען שהקרקע שלו, הרי שהקונה האמיתי הוא שחובת ההוכחה תהיה מוטלת על כתפיו והוא יידרש להביא עדים על כך.

בתשובותיו כתב הרשב"א (תשובה תתקנז) שאם אדם רשם כשותפה את אשתו, בית הדין צריך לאמוד אם אכן סביר שהיא שילמה את חלקה מנכסיה הפרטיים, או שהרישום הוא פיקטיבי.

כך גם פסק ערוך השלחן (חושן משפט ס, כא) שיש לדקדק היטב (בזמנו) כשאדם רשם את דירתו על שם אשתו, האם מדובר ברישום פיקטיבי, כיון שפעמים רבות באמת קנה לעצמו (בלבד), וכוונתו הייתה להבריח נכסיו, מכל מיני סיבות.

באופן דומה התקשה בתשובת הרא"ש (צו, ה) כיצד ניתן לכתוב שטר על שם הקונה האמיתי, והרי הקונה הפיקטיבי יכול לטעון שהוא הקונה האמיתי? לכן גם הוא מפרש שמדובר כשיש עדים שבפניהם הודה הקונה שהוא רק פיקטיבי.

בטור פסק כי אדם שהלווה כסף לחברו ומסיבותיו הוא, כתב שטר שאדם אחר הוא המלווה. אם זה ששמו כתוב בשטר טוען כי פרעון ההלוואה מגיע לו, הוא לא זכאי לכך. זאת מפני שהמצאות השטר בידי אדם אחר הוא הוכחה שהוא המלווה האמיתי.

התומים (חושן משפט ס, יז) הקשה שהרי לכאורה רבי יעקב בעל הטורים סותר את דברי אביו הרא"ש? לכן הוא ביאר שיש להבדיל בין שטר חוב שנועד רק לראייה אבל החוב שייך למי שהלווה את הכסף, לבין שטר קנייה, שבו הקונה הוא מי שהמוכר התכוון להקנות לו, בלי קשר לשאלה מי שילם.

נתיבות המשפט (שם, יח) ביאר באופן שונה: כאשר אדם קונה קרקע ומבקש מהמוכר להקנותה לריש גלותא הרי שהמוטב זכה בקרקע, כיון שהמוכר הקנה לו. אך כאשר אדם מעביר מעות הלוואה ללווה גם אם אמר בשעת הלוואה שהמעות שייכות לאדם אחר, על ידי אמירה זו לא נעשה קניין והכסף לא עבר לבעלותו של המלווה הפיקטיבי.

לעיון נוסף עיינו בפס"ד 73017 של ארץ חמדה גזית, וכן בפד"ר חלק ו עמודים 257-265.

סיכום: כשאדם קונה קרקע על שם אדם אחר יש למוטב זכות בקרקע, לעומת זאת במקרה של הלוואה, אין כל זכות למוטב, אלא לבעל המעות. בכל מקרה יש אומרים שיש לשום את הדברים היטב ולבדוק מה היתה כוונת המוכר בזמן שהוא קנה את הנכס.

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה בהלכה

חינוך הבית

חינוך בית בארץ ישראל מצוה היא. כך נלמד מפרשת החוזרים מעורכי המלחמה - "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, ילך וישוב לביתו." ודרשו שמדובר בבית שמצוה לחנכו, היינו בארץ ישראל, שמצוה לדור בה. חינוך מובנו התחלה, ולכן "לא חנכו" - הכוונה היא שלא דר בו. לפי תרגום יונתן, הכוונה היא שלא קבע בו מזוזה. ולפי הרד"ק - שלא הספיק לעשות סעודה ראשונה בבית החדש.

בכל זאת יש הסובר שהסעודה שעושים בחינוך הבית אינה בכלל סעודת מצוה, אלא סעודת הרשות, אלא אם כן אומרים בסעודה דברי תורה. ויש הסוברים שבארץ ישראל זוהי סעודת מצוה, מה שאין כן בחוץ לארץ. הבדל נוסף קיים בין הבונה בארץ לבין הבונה בחו"ל, שלפי צוואת רבי יהודה החסיד, סכנה היא לבנות בית אבנים במקום שלא עמד שם קודם בית, ומפרשים שכוונתו היא רק לבונה בחו"ל. אבל הבונה בארץ - מצוה גדולה היא לו.

לכאורה, בניית בית חדש מחייבת בברכת שהחיינו, לא פחות ממי שקונה לעצמו בגד חדש. אבל שהחיינו מברכים רק על טובה אישית, שאין לאדם בה שותפים נוספים. בדרך כלל, אדם קונה בית לו ולמשפחתו, ומשפחתו לענין ברכת שהחיינו נחשבת כשותפים, ולכן בדרך כלל אדם אינו מברך שהחיינו על רכישת בית או קנייתו. ע"פ הערך חינוך בית בכרך טז

רפואה והלכה

עין

וְלֹא תִזְזֹם עֵינֶיךָ לְקַטֵּל בְּיָדְךָ עֵין בְּעֵין (דברים יט כא)

מתוך: א. שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, מהדורה חדשה תשס"ו, כרך ו, ערך עין, טורים 123-155

פרשנות המקרא

למנ"ס, מורה הנבוכים חלק ראשון פרק מד: עין שם המשתף, הוא שם עין המים, על עין המים במדבר. והוא שם העין הרואה, עין תחת עין. והוא שם ההשגחה אמר על ירמיהו קחנו ועינד שים עליו, ענינו שים השגחתך עליו. ולפי זאת ההשאלה נאמר בחק הבורא בכל מקום והיו עיני ולבי שם כל הימים, השגחתי וכוונתי, כמו שהקדמנו, תמיד עיני ה' אלהיך בה, השגחתו בה, עיני ה' המה משוטטות, השגחתו כוללת בכל מה שבארץ גם כן, כמו שיוזכר בפרקים יבואו בהשגחה. אמנם כשיתחבר בעינים מלת ראייה או חזיה, כמו פקח עיניך וראה, עיניו יחזו יהיה ענין כלם ההשגחה השכלית לא השגחה הרגשית. כי כל הרגשה הפעלות כמו שידעת, והוא יתעלה פועל לא מתפעל כמו שאבאר.

העין היא איבר הראיה באדם ובבעלי חיים, והיא נקראת כך על שם נביעת מעין הדמעות [1].

למושג עין הרבה שימושים מושאלים, ובעיקר הרבה צירופי-לשון בעלי משמעויות שונות. להלן מספר דוגמאות: מראה כללי - עין הארץ [2]; דבר גלוי ופומבי - לעין השמש [3]; הסתכלות חיובית או שלילית על דבר מסויים - עין טובה [4], עין יפה [5], או עין רעה [6]; סיוע והדרכה - היה לעינים [7]; לעשות הטוב או הישר למישהו - ויעש אסא הטוב והישר בעיני ה' אלקיו [8]; התעלמות מדבר או מאדם - העלם עינים [9]; הצגת דברים לא נכונים, או לא מציאותיים - אחיזת עין [10]; מושגים מושאלים ביחס לתכונות מוגדרות, כגון - עיניו בראשו, היינו רואה ומבין [11]; גבה עינים, או עינים רמות, היינו גאוותן [12]; כליון עינים, היינו קוצר רוח וציפיה ממושכת [13]; מחמד עינים, היינו דבר אהוב ורצוי [14]; שח עינים, היינו צנוע ועניו [15]; ועוד צירופים רבים אחרים.

לעין כמה מושגים מושאלים [16]: מעין [17], השגחה ופיקוח על הזולת [18], הדרכה והנהגה [19], חור בכלי הדומה לעין, שדרכו ניתן להסתכל לתוך הכלי [20], טבעת מבד שכורכים בה את צוואר הבהמה, לצורך הגנה מפני העול, וצורתה כעין [21], השגחה והבנה שכלית [22], עיון, במובן של הסתכלות לזמן ממושך כדי להבין את העניין.

העין במקרא ובחז"ל

אנטומיה ופיסיולוגיה [23]

גלגל העין הוא ארובת העין, היינו החלל בגולגולת שבו נמצאת העין [24], ונקרא כך מפני שהוא עגול כגלגל באדם ובנחש [25]. האישון [26] - יש אומרים, שנקרא כך מלשון 'איש קטן', על סמך ההנחה שדרך האישון נראים בני האדם בהקטנה רבה [27]; ויש אומרים, שנקרא כך על שהוא שחור ודומה לחושך [28]. הוא נקרא גם השחור שבעין [29] או אוכמא [30], ונקרא כך על שם צבעו בכל אדם, ואוכמא הוא תירגום של שחור. האישון נקרא גם בת-עין [31] או בבת עין [32].

האישון באדם ובבהמה הוא עגול [33].

הלבן שבעין נחשב על ידי חז"ל כחומר שומני [34], שאין לו כל תפקיד בראיה, ולכן אין מומים בלבן [35].

הקשתית נקראת בלשון חז"ל בשם סירא [36].

גבות העיניים הם השערות שמעל העיניים [37], ויש מי שכתב, שמילה זו קרובה לגזרת גב [38]. בחז"ל הם מכונים גבינים [39]. עפעפים מיוחסות במקרא גם לרקמה שמכסה את העיניים, כפי השימוש בימינו, וגם לכל העין [40]. בלשון חז"ל עפעפים הם רק כפי שימוש כיום [41], ובארמית הם נקראים טימורא [42], היינו שומרים. בלשון חז"ל ריס משמש בעיקר לשערות שבעפעפים [43], אך גם לעפעפים עצמן [44]. הלוּבן שבעין בא בתורשה מהאב, השחור (היינו האישון) שבעין בא בתורשה מהאם, והראיה באה מאת הקב"ה [45]. על פי המקרא עולה, שמקור המשמעות של הראיה איננו בעינים אלא במרכז גבוה יותר [46]. ואמנם לפי ידיעותינו כיום אין העיניים אלא הכלי שדרכו חודרים קרני האור, הופכים לאנרגיה חשמלית, ומגיעים לאונה העורפית של המוח, שבו מתפרשת הראיה ומשמעותה.

יש בריות, כולל האדם, שעניניהם נמצאים בקדמת הפנים לפניהם, ויש בריות שעניניהם נמצאות בצדי פניהם [47]. כאשר אדם עצוב, עיניו מפרישות דמעות [48]. חז"ל מחלקים את הדמעות לששה סוגים - שלוש יפות ושלוש רעות: של עשן, ושל בכי, ושל בית הכסא - רעות; של סם, ושל צחוק, ושל פירות - יפות [49].

מחלות עיניים

חז"ל תיארו שלבים שונים של דלקת העין [50]:
תחילא אוכלא - גרד המהווה סימן ראשוני לדלקת עינים [51]; רירא - הפרשה מוגלתית מהלחמית; דיצא - כאב מותח ודוקר בתוך העין, כביטוי לדלקת; דמא - היינו אודם וגודש בעין [52]; דמעטא - דמעת-יתר; קדחתא - חום מקומי, מלשון קדחת; מרידה - יש מי שכתב, שהכוונה לבלטיטה של העין [53]; ויש מי שכתבו, שהכוונה לזרימת ריר דלקתי [54]; סוף אוכלא - הגרד שנשאר כשריד אחרון לאחר שיפור הדלקת והיעלמות שאר הסימנים. כאשר ההפרשה הדלקתית מתייבשת על העפעף, היא הופכת לקרום הנקרא לפלופ [55].

חז"ל תיארו עוד הפרעות בתיפקוד העין:
זבלגן [56] - מי שעניניו זולפות דמעות [57]; בעל ראתן [58] - הזיהוי המדויק של מצב זה איננו ברור. יש שכתבו שהכוונה במונח זה למחלות אחרות, שאינן קשורות לעין ולראיה [59]. ומכל מקום יש להיזהר מזבובים של בעלי ראתן [60], כנראה בגלל החשד להעברה זיהומית; צירן [61] - יש מי שכתב, שהוא מי שעניניו זולפות ודמעות [62], ויש מי שכתבו, שהכוונה שעניניו עגולות [63]; סימוקא [64] - הופעת אודם וגודש בעינים, כביטוי למחלה מסוכנת של העין; פקיעת העין [65] - היינו ניקוב העין כשלב סופי של דלקת חמורה; ברקית או ברקא [66] - היא שכבה לבנה הבולטת על העין [67], והיא מתאימה לדלקת הקרנית; עצב או עיב [68] - בליטה ויציאה של מקצת השכבה הענבית מחמת דלקת בקרנית [69], ומצב זה זהה לברקית [70]; חוורור [71] - יש מי שכתב, שהוא עיוורון פתאומי מחמת רפיון העצבים [72]. תיאור זה מתאים לעיוורון על רקע מאורע מוחי באזור האונות העורפיות, ואשר במשך הזמן יש חיוורון בולט של דיסקיות העינים, אלא שדבר זה אינו ניכר באופן חיצוני, ולפיכך קשה להתאימו לכללי המומים בעינים, שכן אין פוסל באדם אלא מומים שבגלוי [73]; יש מי שכתב, שהכוונה לסנוורים [74]; יש מי שכתב, שהכוונה לירוד [75]; ויש מי שכתב, שהוא מצב שבו יש נקודות לבנות על העין [76], ולפי זה יתכן שהוא מצב דומה לברקית. חז"ל הבדילו בין חוורור קבוע, לבין חוורור זמני וחולף, כאשר המבחן הוא בדיקה חוזרת של יכולת הראיה שלוש פעמים עד שמונים יום [77]; מים בעין [78] - יש שמשמע ממנו, שהכוונה לנטיפת מים מחוץ לעין, והיינו דמעת מתמדת [79]; ויש שמשמע ממנו, שמדובר בירידת מים בתוך העין [80], ולפי הסבר זה יש המזהים את המצב עם ירוד. הסבר זה נובע מהתפיסה שרווחה אצל הרופאים הקדמונים, אשר חשבו שנוזלים באים מהמוח אל גלגל העין דרך עצבי העינים החלולים, והם נקווים בין הקשתית לבין העדשה, וכך נוצר הירוד [81], ויתכן שהמושג העברי 'ירוד' נובע אף הוא מתפיסה זו, והיינו שירדו המים מהמוח לעין. חז"ל הבדילו בין מצב חולף של הפרעה זו, והמבחן היה תלוי בעונות השנה, ובמאכל של הבהמה [82]; יארוד, או ירוד [83] - יש אומרים, שהוא זהה לתבלול [84]; יש אומרים, שהוא זהה לחוורור [85]; ויש אומרים, שהוא קרום על העין [86]. בימינו התקבל מושג זה למצב של עכירות העדשה [87].

חז"ל תיארו מספר הפרעות בעפעפים [88]:

כושי, אוכמא - היינו כתמים שחורים על העפעפים, אשר יכולים להיות חלק ממחלות כלליות של העור; לבקן, חיוורא - היינו כתמים לבנים על העפעפים, שאף הם יכולים להיות חלק ממחלות כלליות של העור; גיחור, סומקא - כתמים אדומים בעפעפים. חז"ל דברו על קשרים אנטומיים ופתופיסיולוגיים בין העינים לבין הלב, ולפיכך החשיבו מחלות עינים בשלבים החריפים כמחלות המסכנות את הגוף כולו [89]. אמנם תפיסה זו, לפי כל גירסתיו ופירושו של המאמר המהווה יסוד לו, קשה להבנה על פי ידיעותינו כיום [90].

מומים בעינים

במקרא ובחז"ל מצינו תיאור של מומים שונים בעינים. למומים אלו יש חשיבות הלכתית ביחס לכהן - אם פסול לעבוד במקדש; בכור בהמה - אם פסול להקרבה; ואשה - אם קידושה בטלים. להלן תיאור המומים הללו:
גבן [91] - מי שאין לו שיער בגבות (גביני) העינים, או שיש לו גבות רק מעל עין אחת [92], שהם כנראה ביטויים לצרעת; או מי שגבות עיניו ארוכות ותלויות מעל לעיניו, והוא נקרא שכבנא בלשון חז"ל [93]; או מי שיש לו גבות עבות [94]. כל אלו הם פירושים אפשריים למושג 'גבן' שבתורה [95].
דק [96] - מי שיש לו נקודות לבנות צפות בתוך השחור, והיינו מלשון דוק, שפירושו כיסוי, שענינו מכוסות על ידי רקמה דקה כמו צעיף [97], וקרוב לוודאי שהכוונה לירוד [98].
תבלול [99] - מי שהלבן שבעין נכנס לתוך השחור, והוא מלשון תבלול [100], ולפיכך הכוונה לחסר של קטע בקשתית [101]. ויש שכתבו, שהכוונה לחיליון או חיליון, ולפיכך מדובר ברקמה גידולית על פני העין [102].
חרוץ [103] - הוא נקב, סדק, או פגם בעפעפים [104].
יבלת [105] - יכולה להיות בכל מקום בגוף, ויכולה להיות גם בעין [106]. יש יבלת עם שיער, ויש יבלת ללא שיער [107]. מבחינה רפואית, יבלת היא גידול של החלק העליון של העור ממקור נגיפי.
חליון או נחש [108] - רקמה מיותרת המכסה את הקרנית ומגיעה עד לאישון, ונקראת כך על שום צורתה כחליון או כנחש. הזיהוי הרפואי של מצב זה שנוי במחלוקת [109], והוא יכול להתאים לקפל של רקמה מזווית העין לכיוון הקשתית והאישון, או לחליון, היינו גידול קטן של בלוטות החלב בעפעפים, או לשעורה, שהיא דלקת של בלוטות החלב בעפעפים.
רואה את החדר ואת העליה כאחד [110] - היינו מי שרואה כמה דמויות ביחד, וכשמדבר עם חברו נראה כאילו הוא מסתכל באיש אחר [111], והיינו פזילה.
זויר [112] - יש מי שכתב, שהוא בעל עינים בולטות [113]; יש מי שכתב שענינו חבויות [114]; ויש מי שכתב, שענינו משוטטות ללא מנוחה [115].
לופין [116] - היינו ריסים ארוכים ומרובים.
תמיר [117] - היינו נשירת ריסי העינים, אשר יכולה להיות מלאה, כולל שורשי השערות, או חלקית, בעוד שרשי השערות קיימים.

גדום, או זוגדוס [118] - מי שיש אצלו הבדלים בין שתי העיניים, כגון שעין אחת יותר גדולה מחברתה, או שצבע עין אחת שונה מהאחרת, או שגבת עין אחת שחורה והאחרת לבנה [119].
עינים תרוטות או טרוטות [120] - היינו עינים עגולות [121], והעפעפים פתוחות רק במידה מועטת [122]. קרוב לוודאי שמדובר בצניחת העפעף.
שינויים שונים במבנה ובמספר של העיניים - עין גדולה [123]; עין קטנה [124]; עין אחת [125].

סיבות למחלות עינים

אשה מעוברת שאוכלת שחליים, יהיו לילדיה עינים דומעות; אם היא אוכלת דגים קטנים, יהיו לילדיה עינים קטנות [126], או עינים שנעות תמיד [127]; אם היא אוכלת ביצים, יהיו לילדיה עינים גדולות [128]. שתית מים בקערה קשה לברוקתי [129]. מי שמתגורר במקום אפל יהיו עיניו ניידות [130]. בכי ממושך גורם לנשירת ריסי העינים [131]. מגורים בין חולות ורוחות גורם לעינים להיות תרוטות [132].

טיפולים

כל הטיפולים למחלות עינים שהוצעו על ידי חז"ל היו מיועדות לשימוש מקומי בעין. להלן רשימת חומרים שנחשבו כטיפולים יעילים למחלות עינים, ובעיקר לדלקות עינים:
כוסבר, הוא 'גדי' שבמקרא. שייך למשפחת הסוככיים. צמח הגדל בר בישראל, זרעיו בעלי טעם חריף, והוא משמש כתבלין [133]. יש שהיו מניחים אותו על העינים על מנת לקרר אותם, אך לדעת חז"ל לא רק שאין בו משום רפואה, אלא שהוא מזיק לעינים [134]. כמו כן יש ששמו עלים ירוקים אחרים על העין, שאף הם לא היו יעילים [135].
גרגר, הוא בן חרדל מצוי ממשפחת המצליבים, והוא הנקרא במקרא אורות [136]. שימש כתרופה למחלות עינים, ולשיפור הראיה [137].

נהגו לשים כלי מתכת קר על עין מודלקת, ויש שנהגו להקיף את העין הכואבת בטבעת, כדי להפחית את הבצקת [138].
חומרים נוספים שהיו רגילים לשים על העין לרפואה כוללים:

מים לרחיצת העינים [139]; מתן יין באופן מקומי בעין [140]; מתן מי ים סדום באופן מקומי על העין [141]; מתן רוק של בן בכור לאביו על העין [142], וכן מתן רוק תפל על העין, היינו רוק של אדם שניער משנתו ועדיין לא טעם כלום [143]. רוק בכלל נחשב בעולם העתיק כבעל סגולות מרפא בעיקר לעינים, ובעיקר אם הוא בא מאנשים חשובים.

בתלמוד מתוארים מספר קבוצות של תרופות מקומיות בעין, שהרכבם המדויק היה משתנה ממקום למקום, ובהתאם להוריות הרפואיות:

קילורין [144] מהווה שם כללי לתכשיר סמיך בעל תכולה מורכבת, אשר שימש למניעה ולטיפול במחלות עינים שונות [145]. היו בוחשים אותו ומורחים אותו על העין לשימור ולרפואה [146], וצבעו היה אדום [147]. כדי לרכך את הקילורין היו משתמשים במשקאות שונים, ולעתים הוא הכיל חלב אשה, לובן של ביצה, חלב של בהמה, קמח ועוד מרכיבים [148], אך המרכז המועדף היה מים או טל, שגם מרפאים וגם אינם גורמים לגללים על העין [149]. היו כנראה מירשמים שונים של קילורין שהותאמו למחלות עינים מסוימות [150].

פוך הוא אבקה שהכילה אנטימוניום, אשר שימשה הן לאיפור העפעפים [151], והן לריפוי. פוך מעביר בת מלך, היינו שגרם להגדלת האישון, ופוסק את הדמעה, ומרבה שיער בעפעפים [152].

כוחלא [153] היא אבקה בצבע כחול כהה אשר הכילה אנטימוניום, והיו מניחים אותה על העין בעזרת כף מדידה ממתכת שנקראה מכחול [154], או כף מדידה מעץ שנקראה מכחולא [155], או מכחלי [156]. חומר זה היה מיועד לטיפול בדלקות חריפות, והיה יעיל בעיקר אצל צעירים עד גיל ארבעים שנה [157]. בגלל יעילותו התירו להשתמש בו גם בשבת [158], אך נאסר לשימוש כאשר הוכן על ידי גויים מחשש למוות או לעיוורון [159]. כנראה מתוך הנחה שהגויים שמו חומרים רעילים בתרופות לעינים. סביר להניח כי בגלל שימוש נפוץ בכוחלא הפך המושג 'לכחול' את העין כשם כללי למריחת חומרים שונים בעינים, ולא דווקא כוחלא.
מתוארת בתלמוד עין מלאכותית עשויה מזהב [160].

חז"ל תיארו גם טיפולים מיוחדים למחלות עינים מוגדרות:

טיפול ליארוד ולחורור: מריחת דם של עטלף על העין [161]. ואמנם בתקופות העתיקות היה דם העטלף חומר רפואי חשוב למחלות שונות.

טיפולים למחלת הברקית: יקח דם של תרנגולת הבר וימרח על העין [162], או יקח אבקת עקרב מנומר בשבעה גוונים מחמת זקנה, ייבש אותו בצל, יערבב אותו בשתי מנות של כוחלא, וישים שלוש פעמים בכל עין כמות של מכחול מהתערובת הזו [163]. טיפול זה יעיל דווקא בתחילת המחלה [164]. יש להדגיש, שחז"ל ציינו כאן את המינון המדויק, והקפידו לא לתת יותר מידי, בגלל האפשרות של תופעות לוואי כתוצאה ממינון יתר.

יש סכנה בהקזת דם בנוכחות מחלת עינים [165].

תרופות המועילות ללב קשות לעינים, אך יש דברים שטובים לכל המחלות [166]. תבשיל תרדים יפה ללב, וטוב לעינים [167]. דגים אינם טובים למחלות עינים בתחילת המחלה [168].

פרטי דינים

בעיניי אורח חיים

כהן שעיניו זולפות דמעות, לא ישא כפיו, אלא אם כן הוא דש בעירו [169].

מחלת עינים רצינית, דינה כפיקוח נפש לכל דבר. לפיכך, החושש בעיניו או בעינו ויש בו ציר, או שהיו שותתות ממנו דמעות מחמת הכאב, או שהיה דם שותת מהן, או שהיה בהן קדחת, וכיוצא בחלאים אלו, הרי זה בכלל חולה שיש בו סכנה, ומחללים עליו את השבת. במה דברים אמורים, כאשר סימנים אלו הם בתחילת המחלה או באמצעיתה; אבל אם הם בסוף המחלה, וכבר קרובה העין להירפא, ולא נשאר בה אלא מקצת חולי, אין מחללים עליו את השבת [170].

על כן צריך לחלל שבת כדי לטפל במחלות חריפות או בחבלות בעינים, ואפילו אם מדובר בעין אחת. להלן דוגמאות למחלות חריפות המסכנות את העינים, ועקב כך דינם כפיקוח נפש:

דלקות חריפות ומוגלתיות של הלחמית ושל העפעפים; דלקות חריפות של הקרנית; דלקות חריפות של הענביה; התקף חריף של עלית לחץ תוך עיני; שטף דם תוך עיני, או חבלה בעין; היפרדות הרשתית; דלקת חריפה של עצב הראיה; סתימה של עורק או וריד של הרשתית או של הדמית.

לעומת זאת, מי שסובל מדלקת קלה בעינים, ואפילו אם יש הפרשה, אלא שהיא אינה מזוהמת, או שכבר נתרפאה מחלת העינים, אלא שעדיין קודחת קצת ויש בה אדמומיות, וכן אם יש כאבים חזקים בעינים, דינו כחולה שאין בו סכנה. לפיכך מותר לטפף

טיפות עיניים [171]; מותר לשים משחה בעין, מתוך שפופרת או באמצעות מקל [172], ואין בזה משום ממרח, כיוון שאין לו שום כוונה למרוח חלק את המשחה בתוך העין [173]; ומותר לרחוץ ולנקות את העיניים אפילו במי חמצן וכד' [174].
מי שיש לו רק מיחוש קל בעיניים, אסור לו לעשות שום טיפול רפואי בשבת וביום-טוב, משום איסור גזירת שחיקת סממנים [175], אין נותנים יין לתוך העין בשבת, ואין נותנים יין אפילו על גבי העין אם פותח וסוגר את העין, אבל אם אינו פותח וסוגר - מותר; ורוק תפל אסור לשים אפילו על גב העין, גם אם אינו פותח וסוגר [176]; אבל שורה אדם קילורין מערב שבת, ונותן על גב עינו בשבת ואינו חושש, אבל לא יעצים ויפתח עינו באותה שעה [177], ואם יש הוכחה שעושה כן לרפואה - אסור [178]; וכן נותנים כלי על גבי העין לקרר, והוא שיהיה כלי הניטל בשבת [179].
מי שחש בעינו קצת, אבל כל גופו בריא, אסור לעשות שום רפואה בשבת וביום-טוב, אבל ביום-טוב שני של גלויות מותר לעשות לרפואת העין כל מה שצריך, ואפילו לכתחילה, ואפילו בלי שינוי [180].

בענייני יורה דעה

אין מבקרים חולי עיניים, כי הדיבור קשה למחלת עיניים [181].

תינוק שיש לו כאב עיניים מועט, ממתנינים לו עד שיבריא, ואחר כך מלים אותו מיד, כדין מחלה באחד מאיבריו [182], אבל אם כאבו לו עיניו כאב גדול, ממתנינים לו עד שיבריא, ואחר כך סופרים שבעה ימים מעת לעת, ואז מלים אותו, כדין מחלה בכל הגוף [183], והכוונה בכאב גדול, כשהכאב הוא בדרגה שמחללים עבורו את השבת [184].
תינוק הסובל מהפרשות מהעיניים - יש מי שכתב, שאם לדעת הרופאים לא מדובר בדלקת חיידקית, אלא בתגובה כימית בלבד, יש להמתין עד שיבריא, ואחר כך מלים אותו מיד; ואם מדובר בדלקת חיידקית, יש להמתין שבעה ימים לאחר ההבראה [185]; ויש מי שכתב, שבדלקת תגובתית אפשר למולו מיד, ואפילו אם עדיין יש הפרשות מהעין; ובדלקת חיידקית, אם לדעת הרופא לא מדובר במחלה כללית, יש למולו מיד כשיבריא מבלי להמתין שבעה ימים [186].

בענייני אבן העזר

עיניים טרוטות נחשבות כמום באשה [187].

אשה שצריכה לפתוח עיניה בכוח כדי לראות, היינו הסובלת מצניחת עפעפיים, הרי זה מום לעניין שידוכים [188].
משודך שסובל ממחלת עיניים המתבטאת בדמעת מתמדת, והאשה טוענת שהוא מאוס עליה בגלל זה - יש מי שכתב, שאין הדבר ברור שהפרעה זו תגרום למיאוס, ולכן צריכה להישבע שאמנם מאוס עליה בגלל סיבה זו [189].
שינויים במבנה גבות העיניים ושינויים במבנה העין ומרכיביה נידונו בפוסקים אם הם מהווים סימן מובהק להכרת המת, לצורך היתר עגונה [190].

מקורות והערות

[1] ראה מדרש שכל טוב, בראשית טז ז (הובא בתו"ש שם אות לח) - עינו של אדם דומה למעין, כשם שהמעין נובע מים ואינו פוסק, כך העין נובע מים ואינו פוסק וכו', ולכך העין קרוי עין, כי מה המעין כיוון שפסקו מימיו אין בו הנאה, כך העין כיוון שפסקו מימיו אין בו הנאה; [2] שמות י ה. וראה גם ויקרא יג נה - לא הפך הנגע את עינו; [3] שמו"ב יב יא; [4] אבות ב ט; [5] תרומות ד ג; [6] אבות ב ט; שם ב יא; ברכות כ א; [7] במדבר י לא; [8] דב"ה יב יד א; [9] ישעיה א טו; [10] סנהדרין סז ב; [11] קהלת ב יד; [12] תהלים יח כח, ושם קא ה; משלי ו יז; [13] במדבר יא ו; דברים כח סה; תהלים קכג ב; [14] מ"ב כו; יחזקאל כד טז; [15] איוב כב כט; [16] ראה מו"נ א מד; [17] על העין בדרך שור - בראשית טז ז; וירץ לבן וגו' החוצה אל העין - בראשית כד כט; למלאות מים מן העין - משנה כתובות א י ועוד; [18] ירמיה לט יב. וראה במו"נ שם, שבמובן מושאל זה משמש המושג עין ביחס לקב"ה, כגון דברים יא יב; מ"א ט ג; [19] ויקרא ד יג. וראה תו"ש שם אות צז, שמנהיגי העם מוליקים אותו כמו שהאדם הולך אחר ראיית עינו; [20] עין של תנור, עין של כירה - משנה כלים ח ז; [21] משנה כלים כא ב; [22] ראה מו"נ א ד; ושם א מד; [23] התאורים האנטומיים, המחלות והמומים בעיניים המתוארים בחז"ל ובפוסקים קשים לפיענוח מדוייק, כפי שהדבר נכון ביחס למרבית הנתונים הרפואיים בתלמוד. וראה מה שכתב הרמב"ם בפייהמ"ש בכורות ו ב ד"ה וסירא; [24] נידה כג א; שם כד ב; [25] נידה שם, וברש"י שם ד"ה באוכמא; [26] דברים לב י; תהלים יז ח; משלי ז ב; [27] ראה ר"י גאנח, ס' השרשים, רד"ק ס' השרשים, שורש איש, בשם אביו; רבנו בחיי דברים דברים שם; שפתי חכמים על רש"י דברים שם; [28] רש"י תהלים יז ח; רש"י משלי ז ב (ואגב, מה שכתב רש"י דברים שם, שהאישון הוא השחור שבעין שהמאור יוצא הימנו, צ"ע שהרי המאור נכנס לתוכו. וראה במדבר רבה טו ה - אין אתה רואה אלא מתוך השחור. ומה שכתב רש"י, דברים שם, איננו ברור); [29] משנה בכורות ו ב; נידה לא א; [30] בכורות מא; [31] תהלים יז ח; איכה ב יח; [32] זכריה ב יב; [33] נידה כג א, וברש"י שם ד"ה דמות; [34] בכורות לח ב, על פי הפסוק יצא מחלב עיניו - תהלים עג ז, וראה בתוס' שם ד"ה יצא; [35] בכורות שם. וראה רש"י בכורות לח סוע"א; [36] בכורות לח א, וברש"י שם ד"ה לבן כתב שהוא מלשון שורה. וראה בפייהמ"ש לרמב"ם בכורות ו ב, מהדורת קאפח; [37] ויקרא יד ט; [38] א"ע שם; [39] ב"ק קיז א; משנה בכורות ז ב; [40] ירמיה ט יז; תהלים יד; משלי ו ד; איוב טו טז; [41] שבת קט א; [42] שבת עז ב; [43] תוספתא נגעים ח ה; סנהדרין קד ב. וראה תוס' בכורות מג ב ד"ה ושנשו; [44] ראה משנה בכורות לח א, רגמ"ה שם, תוס' שם מג ב ד"ה ושנשו, ופייהמ"ש לרמב"ם בכורות ו ב (ומה שכתב רש"י בריש עמי' ב, שהיינו בת-עין, כוונתו גם כן לעפעפים, וכדכתב להלן מג ב ד"ה ריסי עיניו); קידושין לא א; [45] נידה לא א; [46] ראה ישעיה ו י; שם מג ח. וראה תוס' ע"ז כח ב ד"ה שוריינא; [47] נידה כג א; [48] ישעיה כח ח; ירמיה לא טז; משנה סוטה ח ז; [49] שבת קנא ב. וראה באיכה רבה ב יט, בשינוי גירסא; [50] ביצה כב א; ע"ז כח ב; בכורות מד א; [51] יאסטרוב בספר מילים ע' אוכלא. וראה ב.ל. גורדון, הרפוא העברי, ב: 1938, 77. שהכוונה להתכווצות והתנוונות גלגל העין בעקבות דלקת ממושכת, אך אין זה הסבר מתקבל על הדעת, לאור העובדה שמדובר בתחילת התהליך; [52] על פי ר"ח וערוך - עין שיש בה דם; [53] לפי רש"י ע"ז שם ד"ה שמרדה הוא משורש מרידה, שמנסה לצאת החוצה; [54] ערוך ע' מרדנא; רב האי גאון, פיהמ"ש לרמב"ם, ור"ש נגעים ו ח, בהסבר 'המורדני'; [55] משנה מקואות ט ב; נידה סז א; [56] מגילה כד ב; [57] רש"י שם. והוא מלשון זב. אמנם ראה רמב"ם תפילה טו ב, ובכס"מ שם, שלדעתו זבלגן הוא מי שרירו זב מפיו על זקנו. אך בטושו"ע או"ח קכח ל, כתב את שני המצבים; [58] כתובות עז ב; [59] ראה רש"י כתובות שם, שפירש בעלי ראתן - שרץ יש לו במוחו. וראה במהרש"א ח"א שם, שמביא ממדרש רבה שמדובר בשחין; [60] כתובות שם; [61] בכורות מד א; [62] רמב"ם ביאת המקדש ח ו, ובכס"מ שם; [63] רגמ"ה ורש"י שם ד"ה וצירניות. וכתב שם, שהוא יותר מתרסות; [64] ירושלמי שבת יד ד; [65] ע"ז כח ב; [66] בכורות לח ב; ב"מ עח ב; שבת עח א; [67] רש"י שבת שם ד"ה שכן; [68] בכורות לח א; [69] פיהמ"ש לרמב"ם בכורות ו ב, מהדורת קאפח (קטע זה חסר בפייהמ"ש הרגיל, והעיר הרב קאפח שם, שהוסיפו הרמב"ם בסוף ימיו בכתב ידו הרהוט). אכן לא ברור מה כוונתו במושג 'ענבתי'; [70] כך עולה מהלעז של רש"י שם. אמנם ראה בשפתי חכמים על רש"י ויקרא כא כ, אות ו, שהשווה עינב לחלזון ונחש; [71] בכורות לח ב; [72] פיהמ"ש לרמב"ם בכורות ו ג, מהדורת קאפח; [73] רמב"ם ביאת המקדש ו ז; [74] רמב"ם איסורי המזבח ב ז, ובכס"מ שם. וצריך לומר שלשיטת הרמב"ם הכוונה לעיוורון פתאומי אך חולף; [75] ערוך ע' חוור. והיינו קטרקט; [76] רש"י שם ד"ה חרוור, והוא מלשון חיוורון; [77] בכורות שם; רמב"ם איסורי מזבח ב יב; [78] בכורות לח ב; [79] רש"י שם ד"ה מים; [80] פיהמ"ש לרמב"ם שם; [81] ראה באגרת ביקורת להעב"ץ דמ"א ע"א, בשם שבילי אמונה; שער השמים פ"ט; מן אבות לתשבי"ץ, פ"ג, שהעצבים היוצאים מהעיניים הם חלולים, והם מצטלבים בדרכם למוח, כדי שכל עין תסייע לחברתה, ואם עין אחת נחלשת תוכל העין האחרת לקבל כוח כפול מהמוח. ואגב, המובן הלטיני של קטרקט הוא התפרצות ונזילה. וראה מאמרו של פ.א. אברהם, הרפואה פח: 424, 1975, שלדעתו מדובר בקבוצת מחלות של הרשתית, או של מסלולי הראיה העצביים מאחורי העין ועד למוח, שהמושג להם שהם מחלות חמורות של העין הגורמות לעיוורון, אך לא ניתן לראות דבר בהסתכלות חיזונית על העין. אכן לא ניתן לפרש בדרך זו, כי חז"ל לא התייחסו למחלות שלא נראות באופן חיזוני, אף שהיא היותר מסתברת מבחינה מדעית; [82] ראה פירוט המבחן בגמ' שם; רמב"ם איסורי מזבח ב יג-טו; [83] שבת עח א; [84] רש"י שם ד"ה ליארוד; [85] ר"ח שם;

תוס' שם ד"ה שכן. וראה רש"י שם; [86] ערוך עי' ירודא; [87] קטרקט; [88] בכורות מה ב; [89] ע"ז כח ב. היסוד לתפיסה זו הוא המאמר בגמ' שם - שוריינא דעינא באובנתא דליבא תלו. במאמר זה מציינו חילופי גירסאות אחדות, ופירושים שונים במשמעותו - יש גורסים 'שוריינא', שמשמעותו בערבית עורקים (מזיא, מדרש הרפואה, ח"ב פ"ב אות סד), ויש שכתבו שהכוונה לעצבים, ובעיקר לעצב התועה (ראה ד. מרגלית, חכמי ישראל כרופאים, תשכ"ו, עמ' 171; י. לוי, המעיין, תמוז, תשל"ה, עמ' 21 ואילך, ובהע' 15 שם), ויש גורסים 'שורייקא', שפירושו גידים (ראה רא"ש ע"ז שם; זר זהב על או"ה כלל נט סק"י), וראה עוד פירושים למילה זו בתוס' שם ד"ה שורייני; 'אובנתא' - יש שלא גרסו מילה זו כלל, ולפי השיטות שגרסו זאת - לפי רש"י שם, משמע שהכוונה לטרפס הלב, היינו הפריקד, ולפי תוס' שם הוא מלשון הבנה, ומכאן שמשמעות המאמר הוא שהראיה תלויה בהבנת הלב (ולכאורה משמע כשיטתם ממגילה כד ב, שמשמע מושג זה במובן של הבנה); [90] בעיקר קשה פירוש התוס' ביחס לקשר בין סכנה לכל הגוף לבין משמעות המאמר - וראה אנציקלופדיה תלמודית, כרך יג, ע' חולה, עמ' רסז, הע' 451, שהכוונה לחשש שגוען, אך ראה במאמרו של י. לוי, שם, הע' 25, שדחה פירוש רחוק זה, וכתב פירוש אחר, שאף הוא דחוק לפי פשט הגמרא שם, וי"ל; [91] בפסוקנו; [92] בכורות מג ב; [93] בכורות מד א. וראה ב"ק ק"ז א, שרבי יוחנן בעת זקנתו היו לו גבות עיניים ארוכות מאד ומכסות את עיניו; [94] בכורות מג ב - שיש לו גבינין הרבה; [95] כס"מ ביאת המקדש ח ד; [96] בפסוקנו; [97] בכורות לח ב. וכן משמע מתרגום השבעים על מושג זה. וראה רש"י ורד"ק עה"פ. אמנם ראה א"ע שם, שפירש מונח זה כמתייחס לאדם שקומתו נמוכה (ואולי כוונתו לאדם רזה, כמו 'דקות בשר' - בראשית מא ג). פירוט 'דק' שונים בגמרא וברמב"ם ביאת המקדש ז ה; [98] היינו קטרקט. וכן כתב יאסטרוב בספר מילים; [99] בפסוקנו; [100] בכורות לח א; שם מד א. וראה א"ע עה"פ שם, ביחס למקור הלשוני; [101] היינו קולובומה. וראה בכורות שם, שיש מצב שהלבן נכנס לשחור, ויש מצב שהשחור נכנס ללבן; [102] תרגום אונקלוס ותרגום יונתן, ויקרא שם; [103] ויקרא כב כב; [104] רש"י ותרגום יונתן עה"פ; רמב"ם ביאת המקדש ז ד. וראה בכורות מא א; [105] ויקרא כב כב; [106] בכורות מ ב; [107] בכורות שם. וראה כס"מ איסורי מזבח ב ב; [108] בכורות לח ב. והם שני מושגים נרדפים לאותו מצב; [109] ראה פיהמ"ש לרמב"ם בכורות שם; ראב"ד ביאת המקדש ז ה; [110] בכורות מג ב-מד א; [111] רמב"ם ביאת המקדש ח ו; [112] בכורות מד א; [113] רמב"ם ביאת המקדש ח ו, ובכס"מ שם; [114] רגמ"ה שם; [115] רש"י שם ד"ה תנא, על פי תיקון השיטמ"ק שם. וכנראה הכוונה לניוד עינים; [116] בכורות מד א, ובפי' רגמ"ה; [117] בכורות מד א; [118] בכורות מד א; [119] ראה כס"מ ביאת המקדש ח ה. ובעצם זהו מושג רחב המתייחס לכל האיברים הזוגיים שאינם שווים ביניהם; [120] שבת לא א; תענית כד א; נדרים סו ב; סוטה מז א; סנהדרין קז ב; בכורות מד א; [121] רש"י שבת שם ד"ה שדרים. וראה תוס' בכורות שם ד"ה עיניו. וראה מידות פ"ב סומ"ה - שהמדרגות לעזרת נשים לא היו טרוטות, וכתבו המפרשים שם שהכוונה שלא היו ארוכות אלא מעוגלות. וכן כתב הר"ן בנדרים סו ב ד"ה טרוטות. אך ברש"י שם כתב 'רכות'; [122] ערוך עי' טרוטות; רמב"ם ביאת המקדש ח ה, ובכס"מ שם; [123] בכורות מ ב; [124] בכורות שם; [125] תוספתא בכורות ד ד. הכוונה להתפתחות עוברית בלתי תקינה הגורמת להיווצרות עין בודדת; [126] לפי הערוך עי' מץ; [127] לפי רש"י כתובות ס ב ד"ה מציצי; [128] כתובות ס ב-סא א; [129] פסחים ק"א ב. ברוקתי - מחלת הברקית, כמבואר בגיטין סט ריש ע"א, וברש"י שם ד"ה לברוקתי; [130] ברכות נט ב. ואמנם עיניהם של בני מחוזה היו ניידות, מפני שהם דרים בבית אפל; [131] ב"ב קכג א - במקרה של לאה (בראשית כט יז). וראה תו"ש שם אות נד, סיכום השיטות השונות בביאור המושג 'רכות' אצל לאה; סנהדרין קד ב - במקרה של רבן גמליאל; [132] שבת לא א; [133] ראה הצומח החי וכלי החקלאות במשנה, עמ' 81; [134] שבת קט א, ובתוס' שם ד"ה לדידי; [135] שבת שם; [136] מ"ב ד לט. ראה יסטרוב בספר מילים; הצומח החי וכלי החקלאות במשנה, עמ' 44; [137] שבת קט א; יומא יח ב; [138] סנהדרין קא א, וברש"י שם ד"ה כלי; מ"ב או"ח סי' שכח סקמ"ד; [139] ראה שבת עה א; שם קח ב; [140] שבת קח ב; [141] שבת קח ב; [142] ב"ב קכו ב, וברש"י שם; [143] שבת קח ב; [144] נקרא גם קילור, קילורית, קלורית; [145] רש"י מתרגם קילורין 'לוזי"א', שפירושו משחה לעין חולה - ראה אוצר לעזי רש"י מס' 118 (אמנם ראה רש"י נידה כ א ד"ה בקילור, שכתב אנפלט"ר, שפירושו תחבושת, ואולי הוא קילור אחר). וראה בפיהמ"ש לרמב"ם שבת ח א, שהוא נקרא שיאוף בערבית; [146] ירושלמי ביצה ד ד; [147] ראה נידה כ א ובפירש"י שם; [148] ראה שבת עה א; ירושלמי שבת ח א; תוספתא פסחים ג ב; [149] שבת שם, וברש"י ד"ה ומטללי; ירושלמי שבת שם. וראה פיהמ"ש לרמב"ם שבת ח א, שכתב שהכוונה דווקא למימי היאור (וכנראה כוונתו למימי נהרות, ולא דווקא הנילוס - ראה מחלוקת רש"י ורמב"ן בראשית מא א); [150] כגון קילורין דמר שמואל - שבת קח ב. וראה עוד ב"מ פה סוע"ב, ששמואל ריפא מחלת עינים של רבי יהודה הנשיא; [151] מ"ב ט ל; ישעיה נד יא; ירמיה ד ל; [152] שבת קט א; [153] חולין מז ב; [154] תוספתא כלים ג ד; [155] שבת קנא ב; [156] גיטין סט א; [157] שבת קנא ב; [158] ע"ז כח ב; [159] נידה נה ב; [160] ירושלמי נדרים ט ח; [161] שבת עה א; [162] שבת עה א; [163] גיטין סט א; [164] תוס' שם ד"ה לברוקתי; [165] ע"ז כט א; [166] ראה פסחים מב ב; [167] ברכות לט א; [168] נדרים נד ב; [169] מגילה כד ב; טושו"ע או"ח קכח ל; [170] ביצה כב א, ובר"י ומאירי שם; ע"ז כח ב-כט א; רמב"ם שבת ב ד, י; טושו"ע או"ח שכח ט; מ"ב שם סק"ד; [171] אגלי טל מלאכת טוחן ס"י; [172] שמירת שבת כהלכתה פל"ד ס"ח; [173] שם בהע"מ, בשם הגרש"ז אויערבאך; [174] הרב מ. הרש"ר, הלכה ורפואה, א, תש"מ, עמ' קו ואילך; [175] מ"ב סי' שכח סק"ד; [176] שבת קח ב; רמב"ם שבת כא כה; טושו"ע או"ח שכח כ-כא; [177] שבת קח ב; רמב"ם שבת כא כה; טושו"ע או"ח שכח כא; [178] מ"ב שם סק"ה; [179] סנהדרין קא א; רמב"ם שבת כה; וראה במ"ב שם סקמ"ד; [180] ביצה כב א; רמב"ם יו"ט א כד; טושו"ע או"ח תצו ב; מ"ב שם סק"ה; [181] נדרים מא א; רמב"ם אבל יד ה; טושו"ע יו"ד שלה ח; [182] רמב"ם מילה א טז; טושו"ע יו"ד רסב ב; [183] רמ"א שם; [184] ש"ך שם סק"ד; [185] שו"ת צ"ץ אליעזר ח"י"ג סי' פב סק"י; [186] הגר"ח"פ שיינברג, מוריה, ז, תמוז, תשמ"ב; [187] תענית כד א. ומה שכתבה הגמ' שם, שאשה שענינה יפות אין כל גופה צריך בדיקה למומים אחרים, הוא בוודאי על דרך ההגזמה, שהרי ידוע שיכולים להיות מומים בחלקי גוף שונים גם כאשר אין כל מום בעינים; [188] שו"ת חות יאיר סי' קכ; [189] גבעת פנחס סי' עד, הובא באוצה"פ סי' נ סקל"ו אות יג; [190] ראה אוצה"פ סי' יז סקקצ"ט לוח הסימנים אות לא, ושם אות' עט-פה.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ה)

Medellin, Columbia

מדיין, קולומביה
אלול תשס"א

הוצאת ספרי-תורה ממקומם בבית-הכנסת לצורך שמירתם מפני הגנבים

שאלה

הקהילה עושה כל שנה ביטוח עבור כל החפצים שבתוך בית-הכנסת וגם עבור ספרי התורה. היות שיש להם כמה ספרי תורה, הביטוח עולה להם יקר מאד, ולכן הם שואלים, האם מותר להשאיר רק שני ספרי תורה בבית-הכנסת, ושאר ספרי התורה יוצאו ויישמרו בחדר מיוחד שהוא סגור ובטוח יותר, ספרי התורה יחזרו לבית-הכנסת רק בחגים.

תשובה

חייב אדם לנהוג כבוד גדול בספר-תורה¹, וזהו כבודו של הספר - שלא יגנב. גם בזמן הגמרא² נהגו להניח את הספרים במקום שמור ולא בבית-הכנסת, ומפני גניבה התירו אף יותר מזה³.
כמובן, שאם ספר-התורה נמצא שלא בבית-הכנסת, "מצווה לייחד לו מקום ולכבד המקום שהוא ולהדרו ביותר"⁴.
גם ישנן מיגבלות על בית שיש בו ספר-תורה⁵.

¹ שו"ע (יו"ד סי' רפב, א).

² מס' סוטה (לט ע"ב) ברש"י שם (ד"ה להפשיט את התיבה בציבור) וברא"ש (מס' מגילה פ"ג סי' יג).

³ שו"ע (יו"ד סי' רפב, ג ס"ק ה ד"ה אפילו לרכוב עליהם).

⁴ כני"ל הערה 1.

⁵ עיין שו"ע יורה דעה (סי' רפב סעיפים א, ז, ח, יב) – "לא לירוק כנגדו... ולא יחזור אחריו אלא אם כן גבוה ממנו י" טפחים", "אסור לישיב על המטה שש"ת עליה" ועוד, עיין שם. "תיק שהוכן לס"ת והונח בו... והארוך... שמניחים בו ס"ת... תשמישי קדושה הם ואסורים (בשימוש חול), ולאחר שיבלו או ישברו - נגנזים".

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

